

U J S Á G Í R Á S

I.

Racionalizálás és koncentráció, ez a jelszó ma a sajtónál is, melyről itt-ott, nem minden jog nélkül, már mint sajtó-nagyiparról beszélnek. Az újság, mint elsősorban szellemi termék, legtöbb helyen a múlté. A sajtó maga is üzleti vállalkozás lett, vagy tőkés vállalkozások függvénye, mint bármelyik más iparág, melynél kizárólag csak az üzlet, a jövedelmezőség irányadó. Tisztán gazdasági indító okok és az újságírás teljes mechanizálása jegyében történtek az elvi küzdelmekkel egyáltalán nem törődő erőszakos átcsoportosítások és összeolvasztások is, melyeken a nagy országok sajtója az utóbbi időben keresztülment. Amerika vezet ezen a téren, nyomában jár Anglia, Franciaország, Németország és a példa ellenállhatatlanul ragad a többi országokban is. Ahol pedig a tőke monopolizáló ereje egyelőre még nem kergette a sajtót, függetlenségét megsemmisítő csoportosulásokba, ott finánciális vérszegénységben sorvadozik, nem tud megélni, vagy annyira le van kötve, az uralkodó kormányrendszer kizárólagos szolgálatára, hogy a lapokat már csak hivatalos közlönyöknek tekinthetjük. A kivételek — szerencsére vannak még kivételek — megerősítik a szabályt.

A közvéleménynek tehát valósággal önfenntartási kötelessége, hogy tudomásul vegye, mi történik a sajtóval, a világgözvéleményt irányító mammut-sajtóvállalatokkal és az ő kisebb, helyi sajtójával; kötelessége, hogy ellenőrző módon foglalkozzék ezzel a számára még mindig titokzatos lényvel, mely kiszolgálja, de ugyanakkor vezeti is őt. Mindenkinek érdeke tisztában lenni, hogy mi az újság, hogy csinálják, milyen anyagi eszközökkel tartják fenn, milyen célokat szolgál, mik a fennmaradásának és hatásának eszközei és feltételei.

A SAJTÓ MINDENKIÉ

A sajtó ma nemcsak az újságírók, vagy újságkiadók dolga, hanem mindenkié. Amihez az újságnak köze van, ahhoz mindenkinek köze van. Nemcsak az olvasóknak, vagy az újság által követett politikai irány híveinek, hanem ellenfeleinek is. Ahogy az újság a híreket közli, ahogy magyarázza, vagy bírálja az eseményeket, amit cikkei a falura, a városra, az országra, a népre jelentenek, az által a közvélemény irányítójává és kifejezőjévé válik. Ez nem jelent annyit, hogy a közvélemény ne irányítaná szintén az újságot, mely legtöbb esetben már üzleti szempontból is kénytelen tekintetbe venni minél tágabb körök véleményét. Mint önálló és külön működő kifejező formája a közvéleménynek, mégis a sajtó alakítja, fogja egybe, közvetíti a tömegek véleményét és teszi a demokrácia rendszerében kormányzásra képessé az atomjaira oszlott népet. Ahol pedig a szabad vélemény-nyilvánítás el van nyomva, ott is elsősorban a sajtó szolgál a tömegek fékentartására. A modern állam szóközi emelvénye az újság, ahol a közélet eseményeit vitatják meg, ahol az első pillanatok bizonytalan benyomása közvéleménnyé tömörül és a különböző vélemények összeegyeztetése által kialakul a többség. Politikai, kulturális, gazdasági és szociális élet nyilvánossá, teljes mértékben közéletté az újság által válik; a

sajtó adja a pártoknak, a parlamentnek, a kormánynak egyik legfontosabb érvenyesülési lehetőségét, ő szolgál nekik visszhangul és néha útmutatóul. Mégis alig van ma ember, aki világosan látná, hogy lényegében mi is az újság.

MI AZ ÚJSÁG?

Mi a napi sajtó? Mi az újság? A kérdés szinte nevetségesnek látszik. Hiszen napról napra a kezeink között van; már gyermekkorunkban így volt, és így lesz alighanem a mi gyermekeink öregkorában is. Az újság újság, amiből megtudjuk, hogy mi történik a mi kisebb világunkban és mi történik a nagyvilágban; mennyi adót kell fizetni, kire kell adni szavazatunkat, mit adnak a színházban. „Nyomdafesték papíron“ — mondta Bismarck, „napszámosok“ — mondta az újságírókról Schoppenhauer. Mégis, ez a magától értetődő dolog újra problémává változott még a foglalkozásukról gondolkozó újságírók előtt is. Megszokott dolgok akkor válnak problémátikussá, mikor válságba kerülnek. A sok válság között, beszélni kell ma nem utolsó sorban az újságírás válságáról is.

Két akadály áll útjában annak, hogy a nagyközönség is szembenézzon a sajtó kérdésével. Egyik az, hogy a modern embernek életszükséglete, mindennapi tápláléka a napilap, melyről épen megszokottsága miatt nem gondolkozik. A második, nagyobb akadály a kérdésnek ezer elágazódása szociológiai, közgazdasági, politikai, pszichológiai irányokban. Mindennek világossá és áttekinthetővé tételéhez, biztos gyakorlati látás mellett, egész tudományos árzenálra van szükség. Egyik legkiválóbb német szociológus, ki a gazdasági, politikai, történelmi és pszichológiai tudományokban egyaránt mester volt, Max Weber heidelbergi professzor nagyobb szociológiai munkát akart írni a sajtóról, de a halál meggátolta ebben. Azóta sokat írtak össze a kérdésben, több egyetemen tanszéket is állítottak az újságtudomány számára, de Max Weberhez fogható szintetikus elme, aki ezt a kérdést minden oldalról megvilágított rendszerbe tudná fogni, nem akadt az új tanszékek birtokosai között.

A tudomány különben is mindennel inkább törődött eddig, mint a napi sajtóval. A különböző hernyófajok leírásával alaposan foglalkozott már a rendszerező tudományos munka, az emberiség kultúréletének azt a hatalmas faktorát azonban, amelyet a napisajtó a mai kor számára jelent, alig méltatta eddig érdeklődésére. A legkisebb néptörzs nyelvjárása is több „tudományos“ érdeklődést köt le, mint az öt világrész emberiségének ez a nagyszabású érintkezési eszköze. Miért? Mert a hernyók különböző fajtáit és a nyelvjárásokat kényelmesen be lehet állítani a szaktudományok régen megteremtett és kitaposott kategóriáiba; az állattan és a nyelvészet könnyen megtalálható rekeszeket tart készen számukra. Az újságírás azonban kellemetlen valami. Különös formáival belenyúlik az irodalom, a művészet, a gazdasági élet, a politika területére, és nincs olyan rekesz számára, ahová nyugodtan be lehetne skatulyázni. E mellett folytonos átváltozásban lévő, Proteus-szerű dolog, amelyet dinamikus formáiból kivetkőztetni nem lehet s ez szintén nem könnyíti meg az olyan tudományos munkát, mely csak stábil értékekkel tud dolgozni.

SAJTÓSZABADSÁG

Az újság problematikájának magját a sajtószabadság képezi. Az utolsó évszázadok forradalmainak a sajtószabadság kivívása volt egyik legfőbb cél-

kitűzése. Hogy ezután is az lesz, nagyon kérdéses, mert a mai tömegmozgalmak nem tűzik többé zászlójukra a mindenkit egyénileg is megillető szabadságjogok kivívását. A sajtószabadság és véleményszabadság e mozgalmak elméletei szerint különben sem egyéni, hanem kollektív jog. A legtöbb állam alkotmányában benne van, hogy minden állampolgárnak joga van nyomtatásban kifejezni a véleményét. De ezt a jogot a valóságban nem élvezheti egyenlő mértékben minden állampolgár. Száz közül kilencvenkilenc képtelen erre, részint mert nincs módja rá, hogy leírt véleményét kinyomassa, vagy lapban, folyóiratban megjelentesse, részint, mert nem is tudja mások számára elég világosan leírni a véleményét. Így a sajtószabadság végeredményben egyéni privilégiummá változik, holott az elv megteremtőinek inkább az volt a célja, hogy a kollektívumok akarata nyilvánuljon meg általa s a többség tudjon érvényt szerezni meggyőződéseinek. Az új elvek hirdetői azonban nem veszik észre, hogy az egyéni jogokkal szembehelyezett kollektív jogoknak túlságos hangoztatása veszedelmes lejtőre vezeti őket. Az egyén véleményszabadságának korlátozását még minden esetben nyomon követte a kollektívumok guzsbakötése is. Nem tévednek azonban, mikor azt állítják, hogy a sajtószabadság korlátozása ma már nemcsak állami intézkedések útján nyilvánul meg, hanem a magánérdekeknek az összességre meg veszedelmesebb befolyása útján is. A sajtószabadság ugyan törvénybe van iktatva, de a háttérben új hatalmak küzdenek pénzzel és az teszi a „szabad sajtó“ torkára a lábát, amelyiknek több pénze van. Anélkül, hogy az olvasó észrevenné, a lap akárhányszor tulajdonost cserél és ezzel megváltozik a hírszolgálatnak és az események méltatásának iránya, mely elég gyakran az olvasó gondolkodását is irányítja. Nem az állam vezetőinek ellentmondást nem tűrő önkénye, hanem a titkosabb úton járó és ellenállást ki nem hívó pénz győzedelmeskedik itten a szabad véleménynyilvánítás joga fölött.

De ettől eltekintve is szinte általános tendencia az, hogy a sajtó szabadságát minden lehető módon megnyirbálják. Akik a hatalmat politikai és gazdasági életben kezeik között tartják, sajtószabadság alatt általában azt értik, hogy az újságnak úgy kell írni, ahogy az ő érdekeiknek megfelel. Más vélemény szabad megnyilvánulásának jogát nem ismerik el s az újságokat a szerint osztják be tisztességesekre és tisztességtelenekre, hogy az ő véleményüket támogatják-e vagy ellenük írnak. A nyílt, brutális támadás a sajtó ellen pedig még kevésbé súlyos, mint az erkölcsi érvek álarcába bújt önzés támadása, mely ezerféle kerülő manőverrel igyekszik befolyást szerezni magának a lapok irányítására.

VEZETŐ, AKIT VEZETNEK

Heine írta valaha, hogy az akasztott ember a világ legfüggetlenebb embere, mert csak egyetlen kötelen függ, mindenki mást ezer kötelék tart fogva. A sajtó azon intézmények közé tartozik, melyet legtöbb köteléssel igyekeznek minden irányban fogva tartani, s amelyet többnyire ezer ilyen kötelék nyűgöz is le. A legerősebb kötelékeket, ez a mai gazdasági rendszerben szinte elkerülhetetlen dolog, a különböző tőkecsoportok tartják kezeikben, mert minden módjuk megvan arra, hogy közvetlen, vagy közvetett érdekeltséget szerezzenek a nagy pénzüsségeket igénylő sajtóvállalatokban. Itt természetesen nem a mi, kisebb

keretek között mozgó sajtónkról van szó, mely még nem tart ottan, hogy a tőke érdeklődését fölkeltsé.

Az újság külső befolyásolói: az állam, a község, a politikai pártok, az egyéni érdekeltek és érdekszövetségek. Az összes lehetőségek felsorolása, amivel egy újságot befolyásolni lehet, végetérhetetlen volna. Elég annyi, hogy az újságokra való befolyás keresése, bármilyen címen is történjék, legtöbbször önző, hatalmi törekvéseket szolgál. A kollektív érdekeket szolgálni hivatott újságvállalat pedig majdnem mindig pénzszerzésre beállított magánvállalkozás s mint ilyen különösen is ki van téve különböző megkönyékezéseknek. Ezek a megkönyékezésének nem mindig a vállalkozás elkerülhetetlen pénzszerzési törekvéseivel állanak összefüggésben. Néha a lap fennmaradásának lehetősége függ attól, hogy bizonyos érdekeltségekkel ne kerüljön merev ellentétbe. Ez az eset például Franciaországban, ahol, mint később még visszatérünk rá, egy hírügynökség, egy lapterjesztő vállalat és egy hirdetési ügynökség tartja együttes cenzurája alatt szinte az egész francia sajtót, a szélső jobboldaltól a szélső baloldaliig.

A minden tekintetben hibátlanul működő újság természetesen elérhetetlen ideál. A napilap lényege, hogy az emberi élet tükörképét adja, emberek csinálják és körülötte is emberek üzik többé-kevésbé alacsony rendű játékaikat. Az önzés a legtöbb emberi dolog mozgatója, nem kerüli természetesen ki ezt a területet sem. Minden tökéletesség ideál, melyet nem tartanak azért értéktelennek mert előirt tisztaságában nem valósítható meg. Az újság nemcsak tényezője az emberi kultúrának, hanem terméke is. Hatása nagyjelentőségű a népek életére, politikai, szociális, gazdasági és művelődési szempontból egyaránt. De ugyanolyan joggal beszélhetünk arról is, hogy az újság legnagyobb mértékben függ az állam, a társadalom és a gazdasági erők hatalmától. És itten nem is gondolunk mindjárt ezeknek az erőknek anyagi hatalmára, tisztán csak ideológiai érvényesülésükre célozunk. Ezt a kölcsönösséget nem szabad elfelejteni, mikor annyit beszélnek a sajtó hatalmáról és jó vagy rossz irányú érvényesüléséről. Az újság nemcsak beszámol a napi eseményekről, de függ is a napi eseményektől. Harmonikus, vagy diszharmonikus kíséző zenét szolgáltat hozzájuk, de nem vezeti őket. Vagy legalább is annyira vezetődik, amennyire vezet.

„JENSEITS VON GUT UND BÖSE“

A napilap hivatása, hogy híreket vegyen fel és azokat továbbadja. Ez a lényege mindenképp előtt. Az újság nem a világ, hanem, amint Balzac mondta, annak csak egy fejezete. Informálja az embereket s ezzel kapcsolatot teremt közöttük. Sok újság ezért teljesen megelégszik az információs munkával, ami, mellesleg szintén megadja minden lehetőségét az emberek befolyásolásának. Más lapok viszont magyarázatokkal, bírálatokkal kísérik híreiket, így akarják az általuk képviselt vélemények irányában befolyásolni az olvasót. Itt azután fölmerül az erkölcsi törvények érvényesülésének kérdése is. De ezen a téren sem szabad az embereket és az újságokat általában jobbnak venni, mint amilyenek. Az újság problémáit, ugyanúgy mint más gyakorlati problémákat, nem helyezhetjük légüres térbe, nem szigetelhetjük el attól a környezettől és talajtól, melybe a sajtó gyökereit ereszti.

Némelyek szerint — különösen a tisztán információs újságok vezetői van-

nak ezen az állásponton — az erkölcsi törvények emlegetői olyan kötelezettségeket szeretnének ráronni az újságra, melyek nem az övéi. Az újság, mint újság „jenseits von Gut Böse“ áll, amorális valami, nem erkölcsös és nem erkölcstelen, nem az ő kötelessége az erkölcs törvényeit érvényesíteni. Egyes újságok, kifejleszthettek maguk számára bizonyos éthoszt, vagy fölvehetik egyes csoportok éthoszáat, de nem tartozik az újság lényegéhez, hogy erkölcsi szabályok érvényesülését szolgálja. A tényeket értékítélet nélkül kell megállapítani és visszaadni — mondják ugyanennek a felfogásnak hívei, akik ideálnak az események tárgyilagos, kritika nélküli visszatükröztetését tekintik. Csakhogy az események teljesen tárgyilagos visszatükröztetésének lehetőségéhez a lapok túlnyomó nagy részénél sok szó fér. A sajtót pedig nem irányítják megváltoztathatatlan természeti törvények, az újságokat emberek csinálják s az emberek munkájában, ha annak társadalmi kihatása is van, elkerülhetetlenül követelésekkel lép föl az ethika. Hogy azután az újságot csináló emberek ethikus érzését különböző nemzeti, faji, vallási és osztályfelfogásuk nem térítik-e el egyenes emberi irányából, az megint más kérdés. És más kérdés az is, hogy mennyiben állja meg a jó újság számára nélkülözhetetlen erkölcsi erő az ellene támadó önzések, szenvedélyes elfogultságok és hatalmi törekvések ostromát.

Az újságíróban, ki a napi események folytonos szemmel tartása révén többnyire éles szemű megfigyelővé válik, rendesen megvan a hajlandóság, hogy az eseményeket közvetlen emberi, igaz voltokban, nem a lap világnézetének, vagy érdekeinek torzító tükrében lássa. Ezt a hajlandóságát a lehetőségek határáig többnyire érvényesíti is. Elég gyakran azonban csak annyit valósíthat meg belőle, hogy a lap világnézetét, vagy érdekeit szolgáló cikkeibe észrevétlenül belop valamit a maga, tisztább szemmel látott emberi igazságából.

PUBLICISZTIKAI RÉSZ ÉS RIPORT

A lap hirei a közélet eseményeiről számolnak be. A publicisztikai rész és sok tekintetben a riportok is szüntelenül folyó kommentálását képezik ezeknek az eseményeknek. A kommentálást végző újságíró-publicistának nem kell szakembernek lennie azokban a kérdésekben, melyekhez hozzászól. Ő a tolmács szerepét játssza a szakértő és az olvasó közönség között, mely tájékozódni óhajt, de nem szeret elaludni hosszú és élettelen magyarázatok nyomán. A szakértő jobban tudja a dolgokat, az újságíró jobban tudja ezeket elmondani a közönségnek. A politika gyakran konvenciókat veszen valóságnak, a jól működő sajtó kötelessége, hogy ezen segítsen s a jelenkor valódi tartalmát mutassa föl, mint igazi valóságot. Ennek a kötelességének az újságíró általában eleget is tesz, mindaddig, amíg a sajtóvállalatot irányító érdekkörök ebben meg nem akadályozzák. A riporter munkájának, ha hivatását helyesen fogja föl, szintén itt van nagy jelentősége. Mert akinek szeméi elől a jó riport elhárítja a konvenciók fátylát, meglepetéssel fogja észrevenni, hogy mennyire új és ismeretlen neki a körülötte élő mai világ is. Olyan érzése lesz, mintha hirtelen fölébredés után, szemét dörzsölve nézne körül. Az embereknek, mielőtt a körülöttük történő eseményeket bírálhatnák, mindenekeelőtt arra van még szükségük, hogy saját korukat ismerjék meg. Az igazi újságíró is mindig úgy érzi, hogy neki először kell olvasói számára beszámolni az életről. Ezek a beszámolók egyenként csak töredékes dolgok, de egymás után következő egységükben mégis imponálóan nagy egészzé épülhetnek ki. A vérbeli riporternek iga-

zaban arról van szó, hogy újságírói eszközökkel, különböző oldalról eszközölt felvételek útján korunk keresztmetszetét adja.

MINDENT AZ ÉLŐ PILLANATNAK

„Én is újságíró vagyok és büszke vagyok rá — mondta Bernard Shaw. Tudatosan kiküszöbölök munkáimból mindent, ami nem újságírói. Meg vagyok győződve, hogy ami nincs újságírói szemmel megírva, nem is maradhat meg tartósan az irodalomban és amíg megmarad, addig sincs semmi haszna... Csak az az ember tud írni minden emberről és minden korokról, ki magáról és a maga koráról tud írni. ... Ezért csinálják csak mások, amit irodalomnak neveznek, én újságíró maradok... “ Bernhard Shaw, akit látszatok nem vakítanak el, jól érzi, hogy milyen értéket jelenthet az újságírás irodalmi szempontból is. Meg lehet tehát bocsátani a hivatása magaslatán álló újságírónak, ha foglalkozása hálátlanságára gondol. A sok elpazarolt talentumra, ami belevész a Dánáidáknak abba a hordójába, amit újságírásnak neveznek. Mert a foglalkozás törvénye, hogy jóformán minden elvész, bármilyen értékes is legyen, amit az újságíró ír. Egy híres francia szerkesztő mondta munkatársainak: „Ne felejtsetek, barátaim, hogy a jó és élő újságot huszonnégy óra alatt kell kigondolják, megírják és el is felejtsek.“ Ez a megállapítás a legteltesebb lemondást jelenti az értékes újságíró számára, akinek szelleme csak szikrákban lobbanhat fel, annak reménye nélkül, hogy valaha is állandó hőséget árásson.

ÚJSÁGÍRÓ ÉS ÚJSÁGÍRÓ

Legtöbb esetben természetesen nem pótolhatatlan veszteség, ha az újságcikket huszonnégy óra alatt elfelejtik. A napi sajtó legjobb orgánumaiban is távol van attól, hogy csupa maradandó értéket termeljen. Az újságírás szabad foglalkozás, nincsen képesítéshez kötve, nincs más szelektálásnak alávetve, mint amit a szabad verseny jelent, és ez a mai érvényesülési lehetőségek között nem mindig védelem a szellemi és erkölcsi alsórendűség ellen. Talán egyetlen foglalkozásban sem lehet azért olyan távolságokat látni hozzáértés, tehetség, felkészültség és erkölcsi érzés tekintetében, mint az újságírók között. Újságíró a Times tudományos rovatának a vezetője és újságíró a „Mucsai Harsona“ szerkesztője is. Néha ugyanegy lap munkatársai között is óriási távolságok vannak szempontokból. A foglalkozás nélkülözhetetlen szabadsága jár azzal, hogy semmiféle standardizálás, vagy képesítési kiválogatás nem érvényesülhet ezen a téren. Amerikában, ahol mindent sorozatban gyártanak, standardizálják természetesen az újságírókat is, és egyformán szervezett újságíró iskolákból bocsátják őket világgá egyforma képesítéssel. Európai felfogás szerint azonban, bár az újságírónak, ha meg akarja állani a helyét, alapos és sokirányú műveltségre van szüksége, mégsem lehet speciális vizsgákhoz kötött, újságírói kiképzésről beszélni. Az Európában megkísérelt újságíró iskolák közül eddig még egyetlen egy sem vált be. Nem azért, mintha az előadott tantárgyak nem lettek volna jól megválasztva, vagy a vizsgák nem jártak volna nagy átlagban elég jó eredménnyel. De újságíró iskolában kiképezni épp annyira lehetetlen, mint ahogy még senkinek nem jutott eszébe írók számára iskolákat csinálni. Az érvényesülés ezen a téren is iskolai vizsgákkal ki nem mutatható, egyéni rátermettségtől függ. Amerikában más a helyzet, itt a nagy munkafelosztás miatt az újságírótól kívánt átlagos munka nem kíván

különös egyéni rátermettséget s az amerikai újságíró iskolák így általában be is váltak.

Valami módot azonban mégis találni kellene, hogy az újságírók számára szükséges átfogó műveltséget és az ezzel rendesen együttjáró etikai alapot és felelősségérzetet növelni lehessen. Csak a gyakorlat tudja természetesen megmutatni, hogy valaki újságíró-e vagy sem. Ez nem zárja azonban ki, hogy az újságíró jelölteket valamilyen módon rászorítsák arra, hogy a gyakorlatba lépéskor már megfelelő műveltséget hozzanak magukkal szellemi podgyászuk képen. Eddig megfelelő módot erre nem sikerült találni. A legkiválóbb újságírók más foglalkozásról pártoltak át a zszurnalisztikához, ahol természetesen inkább rátermettségük és univerzális műveltségük, mint régi foglalkozásukból hozott szaktudásuk érvényesült.

NYELVTISZTASÁG ÉS ÚJSÁGÍRÁS

Az újságírás színvonala fontos, közérdekű dolog nemcsak azért, mert az újságíró naponta beleszól a közösség kulturális, politikai és társadalmi életkérdéseibe, hanem mert a sajtó jelentősége a nép nyelvi nevelésében is felbecsülhetetlenül nagy. Legtöbb ember számára az újság az egyedüli olvasmány. Napról-napra valósággal belenevelődik a közönség az újságok nyelvébe, eltanulja gyakori kifejezéseiket, vérébe megy át az újságok szó és mondatképzése, nyelvek ritmusa, szófűzésének logikája. Nem mellékes dolog, hogy milyen nyelven ír az, akinek ennyi alkalma nyílik stilushibái, vagy erényei továbbterjesztésére. Nem lehet rossz néven venni tehát, ha gyakran merül föl panasz a sajtó hibákkal telt stilusa és az egyes nyelvek sajátosságaival nem mindig törődő írásmodora ellen. Ha megvizsgáljuk a panaszokat, föltétlenül el kell ismernünk, hogy nem egészen alaptalanok. Az újságíró nem mindig ír hibátlanul és különösen a tolla alatt gyakran jelentkező új fogalmak bevezetésénél az idegenszerűséget sem kerüli mindig el. De ugyanakkor meg kell alapítanunk azt is, hogy a sajtó gyakran pongyola stilusa és nem egészen tiszta nyelvérzéke még mindig elég magasan áll sok más irodalmi megnyilatkozás fölött.

Aki ismeri az újságírás technikáját, különben is tudja, hogy csak kisebb újságok készülnek majdnem egészen a szerkesztőségekben. A nagy lapok jórészt kívülről érkező cikkekből és tudósításokból állítódnak össze s a szerkesztőségek munkája főleg a lap összeállításából és a beérkező kéziratok átöntéséből, vagy kijavításából áll. A legtöbb nyelvi hiba az ilyen külső cikkekbe, vagy kívülről küldött újságtudósításokba csuszik bele. Ez az utóbbi hiba-forrás a lap technikai előállításából magyarázható. A gyakran alkalmi tudósítók, akiknek nagy része nem a legbiztosabban kezeli a tollat, úgy írják le az eseményeket, ahogy azt fogalmazó készségük megengedi. Ha idő van rá, a szerkesztőségben átírják az ilyen tudósítást. Ha azonban nincs már erre idő, csak a kiabáló hibákon javítanak és úgy adják a kéziratot nyomdába, ahogy érkezik. Mert minden stilusbeli követelés előtt áll az újság részére az a szükséglet, hogy a beérkezett kézirat közlésével huszonnégy óra hosszát ne késsék. A lapoknak életkérdést jelentő gyors munka is lehetetlenné teszi néha az újságíró számára, hogy a csendes, meggondolt fogalmazás minden előnye érvényesülhessen írásában. A gyors, ideges írásnak megvan azonban akárhányszor az előnye, hogy lüktető életet és temperamentumot viszen az újság nyelvébe. A sokat kritizált újságírók becsületére mindenesetre meg kell állapítani, hogy a legrosszabbul és legérthe-

tetlenebbül megfogalmazott kéziratok rendszeren épen azokból a körökből érkeznek az újságok szerkesztőségébe, melyek legtöbbet kritizálják az újságírói nyelvet.

A FOGLALKOZÁS ELKERÜLHETETLEN HIBÁI ÉS EGYÉNI HIBÁK

Az újságírói nyelv gyakran hibás voltában szerepet játszik a távirat is. Minthogy a táviratban minden szó pénzbe kerül, a nyelvtanilag hibás kihagyásoknak és szóösszefogásoknak is megvan az értelme. Ez a távirati nyelv a szerkesztőségek gyors munkájában néha változtatás nélkül belecuszik a nyomtatásra kerülő szövegbe. Ma különben ez az ok is lassanként megszűnik, mert különösen nagy lapoknál a tudósítások már jórészt telefon és rádió útján érkeznek. Kisebb újságoknál csak hírek közvetítésére szolgál a telefon. Nagy lapoknál azonban teljesen megfogalmazott, kész cikkeket vesznek le a telefonkagylókból a szerkesztőségi gyorsírók. Ezeket a cikkeket gyakran sokszáz kilométernyi távolságra úgy telefonálják át, hogy egyetlen szót sem kell többé a szerkesztőségben hozzájuk adni.

Természetesen igen gyakran az újságírókban kell keresni a felelősséget a pongyola, hibás, kifejező erő nélküli újságnyelvért. Az újságírók között épp úgy akad elég nagy számmal rossz stilisztá, mint például az egyetemi vagy középiskolai tanárok és más foglalkozások képviselői között. Csakhogy az újságírók inkább ki vannak téve kritikának, mert munkájuk természeténél fogva szüntelen ellenőrzés alatt állanak. Azonkívül kevés foglalkozást fenyeget annyira a dilettánsok állandó próbálkozása, mint éppen az újságírást s a dilettántizmus elég gyakori érvényesülése szintén hozzájárul az újságok nyelvének lerontásához. Mégis jó lelkiismerettel lehet megállapítani, hogy a legtöbb újságírás és így első sorban a magyar újságírás ellen csak rosszindulat, vagy a megértés teljes hiánya emelheti a nyelv megrontásának vádját. A magyar újságírásnak ma egész sor olyan tehetsége van, akiket büszkén vállalhat magáénak a nyelvművészet legszigorúbb mértékét alkalmazó irodalom is. Ezen nem változtat, hogy a gyors munkában a legkiválóbb újságíró tolla alá is beszalad néha egy-egy nyelvhiba, nem egészen találó kép, vagy rosszul használt kifejezés. Aki olyan sokat és olyan gyakran kénytelen írni, mint az újságíró, akár van rá hangulata, akár nincs, azt már kifáradás miatt is inkább fenyegetik semmitmondó közhelyek és elcsépelet szóképek, mint aki nyugodt csendben, kellő ideig tudja kiérlelni magában a mondanivalóit. A komoly újságíró azonban mindig főtörekvései közé sorozza, hogy írása nemcsak tartalmában, hanem formájában is kifogástalan legyen.

KÜLÖN ÚJSÁGÍRÓI NYELV

Bizonyos tekintetben mégis igazuk van azoknak, akik külön újságírói nyelvről beszélnek. Ilyen nyelv valóban van és megvannak a jellegzetes ismertetőjelei is. Az újságíró kötelessége, hogy minden fölmerülő kérdést aktualizáljon s ez az aktualizálás fő jellemző vonása az újságírói nyelvnek. Úgy kell megfogalmaznia a dolgokat, hogy legerősebben ható oldalukkal keltsék fel az érdeklődést. Az újságírói nyelv valósággal kirakatba hozza a mondanivalókat és egyformán megérthetővé teszi azokat az olvasók egész tábora számára, a legkevésbé tanult embertől a legműveltebb olvasóig. Ez bizonyos tekintetben megfelel a képzőművészeti expresszionizmus elvének. Vannak az újságírók között is egészen egyéni, néha csak zárt körök számára érthető,

modoros stilusu írók. Ezek a kivételek. A valódi újságírói nyelv főkritériuma az általános érthetőségben, a világosságban, az élet rejtettebb oldalainak megfelelő árnyékok elhagyásában van, aminek nem szabad egyértelműnek lennie a szintelenséggel és a kifejezési erő hiányával. A hírlapíró kötelessége a közéletnek, a tudománynak, a művészetnek legnehezebben érthető problémáit is lehetőleg rövid magyarázattal világossá, mindenki számára megérthetővé tenni. Szerkesztőségekben szokták tréfásan mondani, hogy az igazi újságíró nem beszélhet Madrid-ról anélkül, hogy föltűnés nélkül be ne lopja írásába a magyarázatot is: „Spanyolország fővárosa“. S ezt olyan tapintattal kell tennie, hogy a cikket olvasó műveltebb ember se ütődjék meg rajta. Az újságíró kötelessége tehát a népszerűsítés és az aktualizálás. Az újságírói nyelv, az a bizonyos külön nyelv is szükségképen ezekhez a követelményekhez alkalmazkodik. Egyszerre kell világosan érthetőnek, érdeklődést fölkeltően frissnek és színesnek lennie. Már a külső forma, a cím, a tipografizálás, a fejezetek beosztása által meg kell ragadnia az olvasó érdeklődését. Ez a képesség pedig az íráskészségnek egészen külön fajtáját tételezi föl.

LAKATOS IMRE

U J S Á G Í R Á S

(II.)

A múlt század francia újságírásának egyik kiválósága, Gustave Planche egy elkeseredett pillanatában azt írta, hogy tolla kereszt, melyre úgy érzi, hogy szüntelenül rá van feszítve. Francia, páthétikus túlzás rajzolta ezt a megrázó képet, többé-kevésbé mégis illik minden újságírás hőskorára, mikor az újságíró toll kezelői, ha nem is voltak mindannyian mártírok, de legnagyobb részük valóban kockáztatta a mártíriumot. Még a ma leginkább elüzettedett amerikai újságírás is olyan ősökkel indul, mint az emberi egyenlőségért harcoló Elijah Lovejoy, akinek nyomdáját a félrevezetett tömeg négy-szer törte össze és dobta bele a Missisipi folyóba s amikor ötödik nyomdát szerzett magának, őt magát ütötték agyon. Az Elijah Lovejoytól a mai újságkiadókig — mert nem újságírók, hanem újságkiadók irányítják ma a lapokat —, a Hearstekig, Pulitzerékig, Northcliffekig, Rothermere-ekig, Buneau Varillákig, Huggenbergekekig, Ullsteinokig, Miklós Andorokig, hosszú út vezet, Ma Lloyd George, aki pedig szintén közel áll az újságíráshoz, úgy meri jellemezni az általában még mindig legmegbízhatóbbnak tartott angol sajtót, hogy annak egyedüli igazán szavahihető részét a kishirdetések rovata képezi.

A jó újságíró kritikus lény, „bármi is történjék, roppant nehéz neki szatírárt nem írni róla.“ A mai kiadó ennek a hajlandóságnak, vállalata vagy megbízói érdekei szerint, szabad utat enged, vagy korlátokat állít. Az újságíróval, aki rendszeren bér munkás alkalmazott, a kapitalizmus törvényei szerint szabadon teheti ezt, mert nyakaskodás esetén egyszerűen elbocsátja, vagy legalább is nem ad helyet írásainak. Nincs is szükség tehát arra, hogy az újságíró meggyőződéseivel ellentétesen írjon — bár fizetéséért ilyen írásokat is gyakran követelnek tőle — elég az, hogy kritikai erejét hol szabadon gyakorolhatja, hol vissza kell fojtania, hogy mondanivalóinak élet már általa nem kívánt irányba téríthessék el. Különösen a modern újság-nagyüzem valóságos mesterműve annak, hogyan lehet az újságírók egyéni munkájából olyan kollektív eredményt kihozni, mely tisztán a lapkiadó intencióinak felel meg, nem azokénak, akik az újságot írják. Legjellemzőbb fejlődést mutat ebből a szempontból az amerikai sajtó, melynek hasábjairól nem egyik ember beszél többé a másikhöz, hanem a nagy anonim hatalom: a pénz. A pénz tartja itt a legmodernebb technika minden vivmányát felhasználó hírszolgálatával egy egész ország népét ugyanazoknak a jelszavaknak, álláspontoknak, érzéseknek minden mást elnyomó pergőtűze alatt. „Nem mint fém folytatja itten a pénz politikai útját egyik kézből a másikba, hanem erővé változik át és tömege által határozza meg az emberek megdolgozásának intenzitását... Dinámika ez a régi statika helyett, fausti világerzés az apolloi helyett, a harmadik dimenzió páthosza a tiszta érzéki adottságokkal szemben...“

AZ AMERIKAI SAJTÓ

Upton Sinclair az amerikai életet kegyetlenül bíráló regénysorozatában nem hagyja természetesen kritika nélkül az amerikai sajtót sem. A csikágói húsnagyvágókról szóló, híres leleplező regényének „Mocsár“ a címe, az ame-

rikai újságírásról szóló könyvének a *Brass check* címet adta. A fémdarabkát jelenti ez az elnevezés, melyet nyilvános házak bejáratánál váltanak meg a látogatók, hogy a prostituáltakat fizessék vele. Az amerikai újságírást Sinclair, aki kétségtelenül túloz, egyszerűen szellemi prostitúciónak nevezi, a közvélemény tudatos, nagyszabású félrevezetésének és meghamisításának magánérdekek szolgálatában. Megbecstelenítése és szolgáságra törése ez szerinte az amerikai újságírónak, akiről azt írja, hogy többnyire szociálisták, vagy anarchisták, de mint kiadóik bér-rabszolgái kénytelenek írásaikkal tudva hazugságokat terjeszteni. Belsőleg szellemi és erkölcsi ellenzékben állnak laptulajdonosaikkal, de képtelenek arra, hogy a szolgálatot megtagadják nekik. A lapokat a nagybank, a nagyipar és az ezek szolgálatában álló, vagy velük érdekközösségben levő laptulajdonosok irányítják. Az újságíró nem azt írja, amit legjobb meggyőződése és erkölcsi érzése szerint írni szeretne, hanem amit a lap irányát megszabó tőke kíván. Ez nem is lesz másképp — mondja politikai meggyőződéséhez híven Upton Sinclair — míg a termelő eszközök általában és a sajtó különösen nem kerül azok tulajdonába, akik dolgoznak benne. Amerikában erre nincsen példa, de ha Európában élne, elég gyakran láthatná Sinclair, hogy ez akkor sincs föltétlenül másképp, ha az újságok a sajtó egyik-másik munkásának a kezébe kerülnek.

Az Egyesült-Államok sajtójának igazi urai közül azonban kifelejtji Upton Sinclair azt, amelyik a napilapokra nézve leginkább irányadó: a tömeget. Az amerikai újság legfőbb törekvése, hogy kiszolgálja az olvasók tömegét minden lehető módon, akár legrosszabb ösztöneiben is. Feszült figyelemmel kíséri a tömeg minden szemrebbenését, óvakodik neki olyan dolgot adni, ha még olyan igaz és értékes is, ami legkevésbé beleütközik szokásaiba, előítéleteibe és rendszeren rossz ízlésébe. Az amerikai újságvállalkozásnak hallatlanul éles a szimata és macskaügyességű az alkalmazkodó képessége a tömeg szükségletei iránt. Az ideáлизmus olyan árú, mellyel sohasem kereskedik. Egyik legnagyobb újságkiadóról mesélik, hogy régebben zöldségkereskedő volt, csak a véletlen sodorta az újság-szakmába, ahol kitűnően boldogult. Az ilyen újságkiadók egyetlen célja, hogy a lap példányszámát folyton emeljék, ezáltal hirdetési oldalaikkal is többet keressenek és így dollárt dollárra halmozzanak. Bűnnek csak azt látnák, ha lapjaikban az újságírók szembeszállanának a népszenevedélyekkel, vagy a megszokott népiplésszel. De soha eszükbe nem jutna, hogy óriási publicitásuk révén ők igyekezzenek vezetni a közvéleményt, vagy hogy a megszokottól eltérő kulturális, gazdasági, társadalmi, vagy erkölcsi irányelveket próbáljanak terjeszteni a nép körében. Viszonyuk a közvéleményhez a kereskedelmi utazó viszonya vevőjéhez, vagy talán még inkább a lakáj viszonya a gazdjához.

Minden oldalán, minden hasábján azt prédikálja az amerikai újság: „pénzt szerezz, akkor minden egyebed csőstől lesz és a sajtó is rendelkezésedre fog állani.“ A gazdagságnak ez az ösztönszerű imádata az oka az amerikai sajtó erős konzervatizmusának is, mert „a tisztelet a gazdagsággal szemben — mondja ugyancsak Upton Sinclair — olyan mélyen gyökerezik az amerikai polgár vérében, mint a lakáj vérében a hercegek iránti alázat.“ Hogy az amerikai újság ennyire testestől lelkestől a tőke szolgálatában áll, annak is első sorban az az oka, hogy az amerikai tömegek gondolkozása tökéletesen át van itatva a tőkés gazdasági rendszer elveivel és mindenben, ami ezzel ellenke-

zik, a kereseti lehetőségek eddig nagy eredményeket felmutató szabadságának korlátozását látja. Ezért nincs az Egyesült-Államokban még most a tizenkét millió főnyi munkanélküliség idején sem komolyan számbajövő felforgató mozgalom az eddigi termelési renddel szemben. Amíg azonban olyan mélyen gyökerezik az amerikai tömegek vérében ez a gazdasági rendszer, addig megérthető dolog az is, hogy a tömegekre számító sajtó hangja és tartalma sem változik meg. A kapitalista érzésű amerikai tömegek szolgája a mai amerikai sajtó, mely csak akkor lesz más a mi, mikor az amerikai tömegek is más ideált fognak követni, mint ma. Arra azonban, hogy az új ideálhoz vezető úton ez a minden ideálmustól messze elrugaskodott sajtó mutassa az irányt, egyelőre gondolni sem lehet.

Az amerikai újság csak elnökválasztások idején foglalkozik valamennyire politikával, mert az Egyesült-Államok népében sincsenek nagy és erős politikai ellentétek. A két vezető párt hívei, republikánusok és demokraták között alig van elvi különbség, az amerikai újságírás számára is alig jönnek tehát szóba e politikai meggyőződések harcai. Csak olvasóik fölmérhetetlen éhségét kell kielégíteniök az újdonságok iránt, melyekről az amerikai tömegek már azelőtt szeretnének tudósításokat olvasni, mielőtt megtörténtek. Ezen a téren csodálatos fejlettségre is emelkedett az amerikai reportage, melynek a mi viszonyainkhoz mérten elképzelhetetlenül nagy anyagi eszközök állanak rendelkezésére s amely irodalmi igényekkel egyáltalán nem törődve, egyetlen elvet szolgál: „Mindent érdemes lenyomatni késelem nélkül, ami az Úrsten világában történik.“ A százmillió néped pedig valósággal falja a megszámlálhatatlan rotációsából kikerülő újdonságokat és a legcélzatosabb hírszolgálat mellett sem jut sohasem eszébe, hogy föltegye a *cui prodest* kérdését. Ha föltenné, könnyen megtudhatná például, hogy az amerikai petroleumipar csak bevallottan hat és fél millió dollárt (körülbelül egy milliárd lejt) költ évente a „sajtópublicitásra“ és hogy a petroleumipar sajtó-mannája csak hatodik sorban következik a többiek után.

A gyors információ az, amire az amerikai sajtó mindenképp előtt törekszik. A hozzáfűzött következtetés, kommentálás, vagy bírálat már láthatólag nem nagyon érdekli a lapok olvasó közönségét. Az ilyen cikkeket jól eldugják az újság belső lapjain. Információk szerzésére azonban és arra, hogy a lap legutolsó technikai vívmány kihasználásával is elkápráztassa a közönséget, minden áldozatra képesek. A *Newyork Times* például állandó rádió összeköttetésben volt a híres délsarki repülővel, Byrd kapitánnyal. Minthogy azonban a szerkesztőség rádió-összeköttetését a belvárosi nagy rádióforgalom zavarta, a lap táviró-forgalmának vezetője elhatározta, hogy a városon kívül fekvő lakásában állít fel antennát és ott veszi fel a déli sarkról jövő híradásokat. Közben a szerkesztőségnek is valamiért sürgősen szüksége volt táviró főnökére és nem tudott vele telefon-összeköttetésbe jutni. Gyors elhatározással megpróbálták tehát, hogy a déli sarkon át létesítsenek hozzá összeköttetést. A szerkesztőség elküldte üzenetét a déli sarkon levő Byrd kapitányhoz, aki pár perc múlva visszasugározta azt a kültekli lakásán rendes telefonon el nem érhető táviró-főnöknek. — Meglehet, hogy a dolog nem is véletlenül történt így. Meglehet, hogy az egész csak jól kiszámított üzleti trükk volt, melyet előre megbeszéltek Byrddel is. De a hatás természetesen nem maradt el, s amikor a közönség a lap hasábjain az amerikai méretű fogás hírét olvasta, új

népszerűséggel és az olvasó tábor óriási megnövekedésével fizetett érte a *Newyork Times*nak.

ANGOL SAJTÓVISZONYOK

Az angol újságírás régi magas színvonala ma is meglátszik az angol sajtón, melynek főbb orgánumai úgy tartalmi, mint formai szempontból még mindig győztesen állják meg a legszigorubb kritikát. A mai angol újság nagy általánosságban mégsem az többé, ami csak három-négy évtizeddel ezelőtt, a mult század végén, vagy a század elején volt. Valaha a sajtó Nagybritannia legkitünőbbben működő nemzeti intézményei közé trtozott. Ma túlnyomó részben hyperkapitalista üzleti vállalkozás, melynek tulajdonosai sok millió fontos üzleti jövedelmeket tesznek évente zsebre. Ez az átalakulás főleg Alfréd Harmsworthnak, a későbbi Northcliff lordnak és társának fellépésével kezdődik, akiknek sikerült újságaik olvasói közé beszervezni az eddig hírlapot alig olvasó tömeget is. A nagyszabású népszerűsítést azonban, mely óriási anyagi eredményekhez vezetett, csak a lapok színvonalának leszállítása árán tudták elérni. Rothermere lord lapjai, melyek közé ma néhai bátyjának, lord Northcliffnek lapjai is tartoznak: a *Daily Mail*, a *Daily Mirror*, az *Evening News* és a vasárnapi *Weekly Dispatch* mintegy hatmillió példányban jelennek meg. A másik angol sajtókirálynak, lord Beaverbrooknak lapja, a *Daily Express* és az *Evening Standard* szintén milliós példányszámokat érnek el. Nevetséges volna tagadni, hogy ilyen óriási olvasóközönség mellett ezeknek a lapoknak nagy hatása is van a közvéleményre. Aki azonban az angol közvélemény különböző árnyalatainak komoly megnyilvánulásait akarja megismerni, az ma is inkább a jóval kisebb példányszámban megjelenő, konzervatív *Times*-ban, a baloldali liberális *Manchester Guardian*-ben, vagy a munkáspárti *Daily Herald*-ben keresi ezt. Természetesen ezek a lapok sem tudnak már teljesen szabadulni a győztesen előnyomuló amerikanizmus következményeitől. Maga a *Times*, mely egyideig lord Northcliff kezébe került s a „sajtó-lord“ reprezentációs lapja lett, a háború alatt hangban is alig különbözött a többi háborus propagandát űző lapoktól. Northcliff nem vette többé számba a lap régi tradícióját, mely a lojális harcmódot írja elő s amelyet annyira szigorúan érvényesítettek régen, hogy a *Times* egyik legkiválóbb szerkesztőjének, Stoddart-nak állásába került, mikor háború idején ragaszkodott ahhoz hogy Napoleonról goromba hangon írjon. Utóbbi időben a *Times* visszakerült régi tulajdonosainak, a Walter családnak kezébe és ma megint komoly, „felelős“ lapnak lehet tekinteni. Még mindig távol van azonban attól, amit valaha egy nagy angol író mondott róla: „hogya az utókor számára a brit civilizáció legérdemlegesebb alkotásaiból kellene valamit hátrahagyjon, akkor nem az ország kikötőit, vasútait, palotáit, de egy évfolyam *Times*t helyezne biztonságba, hogy a késő utókornak hirdesse a brit nemzet műveltségét, propagandaerejét és külpolitikai zseniálítását.“

A nagy angol riport-lapok népszerűsítési kampánya, mely a tömegek szórazkoztatása útján kereste a sikert, kezdetben csak természetes következménye volt az érvényesülés józan keresésének. Fölfedezték a nőt és a családot, mint olvasót, akiket szórazkoztatni kell s ez már magában is óriási olvasó többletet jelentett az angol újság számára. Később a lóverseny és az embersport nagy-

szabású kihasználására került a sor, ami már szabad teret engedett a visszaéléseknek. A lapok példányszáma közben rohamosan nőtt és hirdetési oldalai valósággal a nagy üzletek nyomtatott kirakataivá váltak. „A sajtó olyan üzlet, mely a hirdetések kedvéért szöveget is ad“ — állapították meg magukban hideg számítással az angol sajtó-üzletemberek. A közgazdasági rész pedig, melyben a régi tiszta tradíciókat megőrző *Manchester Guardian*-en és *Times*-on kívül, rendszeresen lehet úgynevezett *investment notice*-okat olvasni, tanácsokat ad pénzbefektetésre és részvényvásárlásra, ami nagy nyilvánosságú lapoknál szintén óriási üzletet jelent.

Üzletezés terén azonban legnagyobb túlzásra a *gambling*-gel, a fogadásokkal ragadtatták magukat a nagy angol lapvállalatok. Fogadásokat hirdettek olvasóik között sok és magas nyereménydíjjal például annak kitalálására, hogy a fogadás évében melyik csapat lesz Anglia football-bajnoka. Fogadhatott mindenki, aki a lapnak egy példányát megvette s a helyes választ adók között kisorsolták a díjakat. Ebből az üzletből hatalmas spekuláció fejlődött ki. Külön vállalatok alakultak, amelyek százezerszámra vásároltak lappéldányokat, kedvezményes áron, rögtön túl is adtak rajtuk makulaturának, csak a fogadási szelvényeket vették ki belőlük és árulták tovább. Hogy mekkora üzletről volt itt szó, arról fogalmat ad az angol posta kimutatása, hogy hetenként átlag húszmillió fogadószelvény-küldeményt közvetített a fogadásokat rendező kiadóhivatalokba. A lapok ugyanakkor óriási mértékben fölemelkedett példányszámaikra hivatkoztak hirdetési és más üzleteikben, ami nyilvánvalóan már tisztességtelen üzleti fogás. Először a hirdetőik szövetsége lépett fel a visszaélés ellen, majd írni kezdtek ellene a fogadási üzletben részt nem vevő lapok is, végül egy bíró is ítéletet hozott a *gambling* ellen s ezzel precedenst teremtett, mely a kitünően jövedelmező üzlet abbahagyására kényszerítette a nagy angol lapvállalatokat. Az ítélet szerint a lapok fogadási üzlete semmiben sem különbözik attól, mintha egy zöldségárús sorsjegyzületbe kezdene és minden sorsjegyvételét kényszerítené arra, hogy tőle sárgarépát is vásároljon. Az indokolás kétségtelenül találó s a két dologban a különbség csak az, hogy akik Angliában ezzel az üzlettel óriási összegeket kerestek, nem kis zöldségárúsok, hanem az angol újságvállalkozás legnagyobb hatalmai, lordok és társadalmi vezető egyéniségek voltak.

FRANCIA SAJTÓVISZONYOK

Franciaországban szintén a teljes amerikanizálódás irányában haladnak a legterjedtebb lapok. A régi fajta „*Journaux à l'opinion*“, a politikai pártállásokat képviselő sajtó mind szűkebb területre szorul. De a nagy riportlapok éppúgy módját ejtik időnként, hogy a szélső sovíniszta szenvedélyeknek hizelegjenek, mint a nacionalizmus bevallott képviselői. Mindenik lap igyekszik cikkírói sorába egy vagy több neves író, vagy politikust megszerezni. És a jobb francia írók és politikusok olyan temperamentumosan és briliánsan kezelik a tollat, hogy legtöbbjüket született újságírónak is lehetne tekinteni. Clémenceau, aki még aggkorában is, amíg kormányra nem került, minden nap megírta a vezércikkét, kétségtelenül minden idők egyik legfényesebb tehetségű újságírója volt. Kortársa, a hallatlanul epés Henri Rochefort, ki arról volt híres, hogy mindenkiről minden rosszat elhitt és egyszerre tudott

antiklerikális, antiszemita és anti-minden lenni, akinek az írásai felé az a lap, amelyik belőle élt, azt írta rovatcímül: „Szabad szöszék“, mert nem mert felelősséget vállalni érte, csodálatos íráskészségénél fogva szintén a legnagyobb újságírók közé sorozható. Tardieu ugyancsak az újságírói asztal mellől ugrott át a politikába. A mai francia újságírásnak is olyan tehetségei vannak, mint Charles Maurras, Jacques Bainville, Pertinax (André Géraud), a pártvezéri elfoglaltsága mellett is gyakran író Leon Blum és mások. Ez azonban nem változtat azon, hogy a francia sajtóban, ha lehet még kizárólagosabb formában játszik irányító szerepet a háttérben uralkodó tőke, mint a többi ország sajtójában.

A lapok befolyásolása Franciaországban egészen más módon, sokkal rafináltabb eszközökkel történik, mint Amerikában, Angliában vagy Németországban. Itten is legnagyobb kisértő a nehézipar, melynek fő jövedelmi forrását a szabadon fegyverkező országokban a hadi ipar képezi. A nehéz ipar központi szervezete a *Comité des Forges* és mögötte első sorban a *Schneider-Creuzot* vállalat tartja kezében a legnagyobb párisi lapokat, a néplapoktól a magasabb színvonalú lapokig. Ez nem titok. De általában a francia nagytőke más, ravaszabb eszközzel tud a lapokra hatni, mint azzal, hogy megvásárolja őket. S ez a másik eszköz annyira hatékony, hogy úgy Párisban, mint a vidéken jóformán nincsen is olyan lap, melyről azt lehetne mondani, hogy teljesen független tőle. A hírszolgáltatás, a hirdetési üzlet és az újságexpedíció monopolizálásában találta meg a francia tőke azt az emeltyűt, mely minden szerkesztőségbe ellenállhatatlanul megnyitja számára az utat. A három monopólium közös irányítás alatt diktátori erővel parancsol a francia sajtónak, bár okos óvatossággal vigyáz arra is, hogy a háttérben maradjon.

A *Havas* híriroda, melyet kezdeteiben egy Havas Károly nevű magyar ember alapított, a *Rénier* hirdetési ügynökség (a kettő közös kézben) és a Hachette lapexpedíciós vállalat ma ellentmondást nem ismerő cenzurát gyakorolnak a francia sajtó fölött és valósággal megfojtják azokat a lapokat, melyek szembeszállanak velük. Nincs a világon még egy sajtó, mely az alkotmányadta legteljesebb sajtószabadság mellett, szabad vélemény nyilvánításában bizonyos területeken annyira korlátozva volna, mint a francia. A francia újságírók két év előtt Dijonban tartott kongresszusán Francis Delaisi, az ismert publicista nagy feltűnést keltő referátumban számolt be a francia sajtó ilyen irányú „koncentrációjáról“. Ellentmondás nélkül állapította meg, hogy „a három monopóliumot élvező nagy cég, a *Havas*, a *Rénier* és a *Hachette* ellenőrzi a Franciaországban megjelenő összes időközi publikációkat, olyan cenzurát gyakorol, mely lényegében nem áll mögötte az abszolutisztikus idők politikai cenzurájának és a gyakorlatban megszünteti a sajtó szabad vélemény nyilvánítását Franciaország egész területén.“

A félhivatalos *Havas* hírügynökség versenytárs nélkül áll a hírszolgáltatásban, neki van kizárólagos joga a külföldi nagy ügynökségeknek, a *Reuter*-nek, a *Wolff*nak, a *Stefanin*ak, az *Associated Press*nek és a többi számbajövő ügynökségeknek a híreire is. Híryanagot pedig a *Havas* csak azoknak a lapoknak ad, melyek nem támadják túlságos kiméletlenséggel a mögötte álló gazdasági hatalmakat és az ezeket védő politikát és amelyek hirdetéseiket a *Rénier* ügynökség útján veszik fel.

A *Rénier* ügynökség viszont kezében tartja az egész francia luxus-ipar-

nak, párfümgáraknak, autogyáraknak, nagy áruházaknak, bankoknak és a nehéziparnak hirdetéseit. A lapok közvetlenül hirdetést ezektől a vállalatoktól nem is kapnak. És mi sem természetesebb, hogy hirdetési manóját *Rénier* első sorban azoknak a lapoknak juttatja, melyek különböző okokból megfelelnek az általa képviselt érdekeknek s amelyek, természetesen, a *Havas* híranyagát és a *Hachette* expediciós szolgálatait veszik igénybe. Minthogy pedig a francia lapok ára ma annyira alacsony, hogy jóformán az előállítási költségeket sem fedezi, nem igen akad olyan lapvállalat, mely a *Rénier* jóindulatát nélkülözni tudná. Amíg a francia lapok még közvetlenül tudták felvenni hirdetéseiket, a lap szövegrésze majdnem teljesen független volt a hirdetési résztől. Mióta azonban a hirdetés a *Rénier* vállalat monopoliuma lett, az a függetlenség is már a múlté. *Rénier*, díszesebb teljes nevén: az *Agence Nationale de Publicité* prancsol azóta nemcsak a kiadóhivatalokban, hanem a szerkesztőségekben is.

És a harmadik a sorban, a *Hachette* lapterjesztő vállalat, mely szintén egy irányítást követ a két elsővel, kezei között tart minden újságkioszkot, minden kisebb lapterjesztő vállalatot, melyektől azonnal megvonja az általa terjesztett kiadványok árusítását, amint egyetlen egy nem *Hachette* által terjesztett újság, vagy folyóirat példányt mernek eladni. És ez ellen nincs védekezés. A *Hachette* elleni harcban be kellett adnia a derekát az óriási anyagi eszközökkel dolgozó *Coty* párfümgyárosnak is. *Hachette* nélkül nem lehet Franciaországban lapot árusítani s aki nem *Hachette*-tel dolgozik, az elveszti a *Rénier* hirdetését és nem kap megfelelő híranyagot a *Havastól*.

Ez a nem is sejtett cenzura természetesen elég keztyüs kézzel dolgozik, hogy a nyilvánossággal ne vétesse magát észre. Belenyúlásai a lapok véleményszabadságába inkább negatív módon történnek, brutális nyíltság nem tartozik a működési módszerei közé. A tiltott vizeken evező lap egyszerűen azt veszi észre, hogy *Rénier* bőséges hirdetési anyagából neki alig jut valami, hogy a *Havas* kitűnő hírszolgálata adakozik számára és *Hachette* lapkioszkjai mind kevesebbet adnak el az ő példányaiból. Megfogható támadással, mely ellen nyíltan védekezni lehetne, nem áll szemben, a megintést azonban elég súlyosan érzi, hogy a legtöbb esetben azért is alkalmazkodjék hozzá, mert teljes pálfordulást igen okosan nem kívánnak tőle.

NÉMET SAJTÓVISZONYOK

Németországban a sajtó trösztökbe fogása szintén gyorsan halad előre, különösen a háború és az inflációs zavarok óta (*Huggenberg*, *Ullstein*) és ma már a német laperdőben újjainkon lehet megszámlálni az aránylag független nagyobb újságokat. A német politika legnagyobb egyénisége, *Bismarck*, aki legkisebb részletekig beszámoltatott magának a külföldi sajtó cikkeiről, kancellársága idején alig törődött a német sajtóval. Viszavonulása után azonban sajtó-organumot teremtett magának a *Hamburger Nachrichten*ben, ahol éles kritikájával kísérte II. Vilmos császár kormányzási tetteit. A sajtónak, mint politikai faktornak jelentősége ezzel indul meg Németországban, ahol pedig más szempontokból egész Európában a legszebb múltra tekinthet vissza. A mai német sajtó, ami a lapok számát illeti, szintén első helyen áll Európában.

Az utolsó birodalmi gyűlési választásokig Németországban 1945 ügy-

nevezett neutrális polgári újság, 444 jobboldali nacionalista, 312 katolikus centripárti, 169 szociálista, 209 szabadelvű polgári újság és emellett még 335 különböző pártokhoz tartozó hivatalos pártlap volt. Ez arra mutat, hogy Németországban a *Matin*-hez és *Daily Mail*-hez hasonló riportlapok még nem gyökereztek meg s a sajtó pártpolitikai tagozottsága még mindig nagy szerepet játszik. A neutrális lapok legnagyobb része az utolsó évek alatt a jobboldali Huggenberg koncern kezeibe került s a nemzeti szociálista mozgalom előtörésével a nemzeti szociálista lapok száma is nagyon megszaporodott. Külföldön jórészt csak a berlini sajtót ismerik, holott a németiség nagyrésze vidéki, jobban mondva kisebb német nagyvárosokban megjelenő lapokat olvas. Egy heidelbergi egyetemi tanár nemrég megjelent cikkében ötmillióra becsüli a berlini lapok olvasóinak számát. Ezzel szemben a vidéki német lapoknak legalább negyvenöt millió olvasója van. Igaz, hogy a vidéki lapok közé tartozik a két legjobb és legmagasabb színvonalú német lap: a baloldali *Frankfurter Zeitung* és a konzervatívabb *Kölnische Zeitung* is, bár ezek, mint-hogy főleg intellektuális olvasók számára készülnek, nem jelennek meg különösen nagy példányszámban.

A szabadelvű polgári lapok nagyrésze az utóbbi időben konzervatív irányba terelődött. Az okot erre e cikk folyamán már többször említett pénzügyi tranzakciókban lehet keresni: E lapok jórésze kulissza mögötti üzletkötések révén a Huggenberg koncern kezeibe került s az olvasók ezzel, gyakran anélkül, hogy feltűnt volna nekik, fokozatosan szintén átterelődtek a német nacionalizmus vizeire. Ez az átterelődés különben megfelel a német közvélemény újabb politikai megosztódásának is. Ma 3000 német lapból legalább 1600 köztársaság-ellenes irányzatú.

A német sajtónak egészen önálló része a bécsi német sajtó, mely minket különösen azért érdekel, mert nagy befolyása volt a budapesti magyar sajtó kialakulására is. A bécsi sajtót, melynek a háború óta sokat esett a jelentősége, könnyed, majdnem francia szellemesség és elegancia jellemzi a nehezebb járású német sajtóval szemben. De a fecsegés határán járó frázisözön, melyben a mondanivalók majdnem eltűnnek, szintén a bécsi sajtó jellemző vonásai közé tartozik. A bécsi újságírásnak nagy szerepe van a birodalmi német sajtó felfrissítésében és ha ma a berlini sajtó szintén friss, élénk és ötletekkel telt, azt jelentős részben Berlinbe került bécsi újságíróknak köszönheti. Rossz nyelvek szerint a Bécsből Berlinbe vándorolt osztrák újságírók helyét viszont magyarok foglalták el az osztrák fővárosban. Annyi minden esetre bizonyos, hogy feltűnően sok a magyar újságíró a bécsi redakciókban. Ez nem is meglepő, mert a budapesti és bécsi sajtó között erős rokonvonások fejlődtek ki egészen a háború utáni időkig, mikor a budapesti újságok is kezdtek más utakat és más példákat keresni, mint a háború előtt. Ma már magyar lapok cikkeiben mind ritkábban lehet látni azt az irodalmi mellékízü „generalsaftot“, melynek megteremtője a bécsi *Neue Freie Presse* volt s amellyel először körülöntöttek minden, akár politikai, akár más tárgyat, mielőtt érdemben foglalkozni kezdtek vele.